

Metodický list

Město, urbanismus, prostor a místo

Tento metodický list vytvořila Bc. Eva Bartošová.

Úvod do tématu obecně

Město bylo objektem zájmu ještě dříve, než byla ustavena sociologie města. Sociologie města vznikla na počátku 20. století, přičemž texty, které ji ovlivnily, pochází již z poloviny 19. století. Jsou mezi nimi na příklad: Postavení dělnické třídy v Anglii (Engels 1950 [1845]) nebo Housing Conditions in Chicago (Breckinridge, Abbott 1911). Jednalo se sice o texty neakademické, které však měly zásadní vliv na to, jak se sociologie formovala.

Existují názory, že město je pouze geografickou nádobou rozmanitých ekonomických, sociálních a politických fenoménů a že není samo o sobě objektem analýzy. Například Manual Castells říká, že není nic specifického na otázkách, které si urbánní sociologie klade, protože jsou to nakonec vždy otázky o společnosti obecně (Scott, Storper 2015). Vzhledem k tomu, že sociologie města je součástí sociologie obecně, nelze otázky urbánní sociologie odtrhnout od otázek o společnosti. Například kniha Slavomíry Ferenčuhové Sociologie města 20. a 21. století (Ferenčuhová 2016) nabízí jak interpretace klasických prací z 19. a 20. století a rámcový přehled dosavadních teorií města (čímž je na českém trhu ojedinělá a velmi nápomocná jak pro studenty, tak pro všechny, kteří se zajímají o studium města) a dále mapuje debaty, které ovlivňují pohled sociálních vědců na město, tak si zároveň klade za cíl zaujmout i ty, které zajímá vývoj a proměny sociologie obecně.

V rámci tohoto metodického listu nebudeme pracovat s městem jako s geografickou nádobou, ale jako se **specifickým sociálním uspořádáním** (Milgram 1970), jako se **střediskem specifické sociální situace** (Lofland 1973). Město lze charakterizovat následujícím způsobem.

Města jsou přitažlivá pro svoji **různorodost** a **možnosti volby**, které žádné jiné sociální uspořádání nenabízí (Milgram 1970). Město je relativně velké, husté a stabilní osídlení, tvořené společensky heterogenními jedinci (Wirth 1938). Město má tedy tři charakteristiky – **velký počet obyvatel, vysokou hustotu a heterogenitu obyvatel** (Wirth 1938, Milgram 1970). Louis Wirth pak tyto charakteristiky považuje za nejdůležitější podmínky pro to, aby vznikl městský způsob života.

Jak konkrétně se tyto charakteristiky promítají do našeho žití ve městě, si ukážeme v praktickém cvičení „**Hra na město**“. Praktické cvičení „**Kdo utváří město a veřejný prostor?**“ bude sloužit především k zamyšlení se nad tvorbou města, konkrétně nad tím, kdo má právo město utvářet.

1. Praktické cvičení 1

Hra na město (hraní scének)

Cíl:

- názorně ukázat, jak se charakteristiky města (velký počet obyvatel, vysoká hustota, heterogenita obyvatel) promítají do našeho žití ve městě

2. Úvod do tématu v příkladu

Scéna 1:

Vyučující se může zeptat: „*Jak myslíte, že se téma cizinců váže k městu?*“ Cizinec je v tomto případě myšlen jako osoba, kterou **neznáme osobně**. Co mohou studenti odpovědět a co jim měla scénka ukázat: Ve městě žije mnoho jedinců, jedinci se neznají a mívají se, nikdo nikoho nenabodává na kůl, ani neuctívá, střet s cizincem nikdo neřeší, je to stereotyp a žádná významná událost, dnes jsme všichni cizinci pro sebe navzájem (Lofland 1973).

Lyn Lofland (1973) popisuje **město jako svět cizinců**. To znamená, že jsme kolem sebe obklopeni velkým počtem lidí, které neznáme **osobně**, je kolem nás tolik cizinců, že si nemůžeme myslet, že kolem nás žije stovka bohů a duchů předků. *Jak lze ve městě plném cizinců existovat? Když jedince kolem sebe známe, tak víme, jak se chovat, ale co když je neznáme, jak se chovat?* Lofland říká, že existovat ve městě lze pouze na základě **městského řádu založeného na vzhledu a na prostoru**, na jejichž základě jednáme. Nejprve osvětlíme, co znamená jednat na základě městského řádu založeného na vzhledu.

Zdroj: Heinz 2008

Otázka na studující: Kdo je to?

Odpověď studujících: Policista.

Reakce vyučujících: Dobře a jak to víte?

Odpověď studujících: Na základě uniformy.

Reakce vyučujících: Víte to tedy na základě jeho vzhledu.

Jedinci tedy jednájí na základě vzhledu - na základě oblečení, účesu nebo zvláštního znamení (Lofland 1973), kterým je právě například uniforma, která odkazuje k určité roli, tedy policistu jsme identifikovali na základě uniformy. V tomto případě se jedná o tzv. **kategorickou znalost**, nikoliv však **znalost osobní** (Lofland 1973). Poznáme, že je to policista, ale nevíme, jak se jmenuje, kde bydlí, jaké jsou jeho koníčky. Kategorická znalost znamená umístit jedince do kategorie, čehož jsem schopni díky procesu socializace¹. Jedinec od narození neví, kdo je ten pán na fotografii, ale až díky procesu socializace je schopen poznat, že se jedná o policistu. Základní kategorie jsou věk, gender, rasa a třída.

¹ Socializace - proces učení se hodnotám a normám dané kultury a společnosti. Těmto hodnotám a normám nás učí rodiče, média, vrstevníci, učitelé a další činitelé v každodenních interakcích.

Otázka na studující: Kdo je to?
Je to profese.

Odpověď studujících:
Knihovnice.

Reakce vyučujících: Dobře a
jak to víte?

Odpověď studujících: Stojí v
knihovně.

Zdroj: Česká televize 2008

Za druhé tedy jedinci jednájí na základě prostoru. Můžeme hovořit o **prostorové socializaci** – jedinci se učí tomu, jaké významy místa nesou, co je očekáváno, že se tam děje, a kdo je očekáván, že tam bude. Zkrátka co očekávat v jakém prostoru. V našem příkladu - místo s knížkami je knihovna a pracuje tam knihovnice. Při komunikování prostorových významů hrají klíčovou roli slovní promluvy. Tyto promluvy začínají od dětství, kdy rodič říká dítěti, že obchod je místo k nakupování, ne ke hraní, v knihovně musí být ticho... učí se odlišovat jeden prostor od druhého (Lofland 1973).

Scéna 2:

Vyučující se může zeptat: „*Jak se tato scénka váže k tématu města?*“ Tato scénka znázorňuje reakce lidí v krizové situaci ve městě. Charakteristiky města (vysoký počet osob, vysoká hustota a vysoká heterogenita) lze propojit s individuální zkušeností prožívání, a to pomocí **konceptu přetížení**. Přemíru podnětů nedokáže jedinec zpracovat, je toho na něj příliš mnoho, je přetížený a musí se na takovou situaci nějak adaptovat. Adaptuje se tak, že začne vypínat některé kognitivní funkce. Začne převažovat lhostejnost, odtažitost, menší ochota pomoci, vypíná se soucit, vypíná se to, co je v člověku lidské (Milgram 1970).

O adaptování se na město a veřejný prostor hovoří také Georg Simmel (1950). Dle Simmela velké množství různorodých podnětů vyvolává **blazeovaný postoj**. Ten je individuální reakcí na podmínky ve městě a je charakterizovaný rezervovaností. Rezervovanost a lhostejnost je ochranou před neblahým psychickým rozpoložením a psychickým napětím.

Nemusíme nutně vnímat tento mechanismus negativně a můžeme jej zkrátka přijmout jako způsob chování, který není nutně nemorální, nesprávný, ale který je funkční. Bez lhostejnosti a rezervovanosti není dle Simmela městský život možný.

V krizové situaci, která byla zahrána ve scéně, je patrný nedostatek sociální zodpovědnosti ve městě (Milgram 1970). Pokud je v situaci přítomno více lidí, jak bylo i ve scéně, tak prosba o pomoc míří k více lidem, není tedy specifikována, a tak každý věří, že pomůže někdo jiný. Latané a Darley studovali tzv. **intervenci přihlížejícího** (Latané, Darley 1969 in Milgram 1970) a shrnují, že čím více přihlížejících, tím menší pravděpodobnost, že někdo v případě nouze zasáhne. Zároveň se bojíme, že zasáhneme špatně, je totiž obtížné určit, jestli jde o nevinnou hádku nebo skutečně o napadení. Heterogenita města totiž produkuje čím dál větší toleranci k chování, různému oblečení atd. Pak je obtížné určit, co je ještě v pořádku a co už ne. Pravděpodobnost zásahu snižuje i pravidlo urbánního života, které odkazuje k úctě k emocionálnímu a sociálnímu soukromí druhých, když už fyzického soukromí lze těžko dosáhnout (Milgram 1970).

Zajímavost: (S tímto příkladem lze pracovat jako se zajímavostí, ale zároveň jako s empirickým příkladem představených teoretických konceptů.) Vražda Catherine Genovese v roce 1964 v New Yorku - Catherine se vracela dubnové ráno z noční směny, když byla napadena, bylo to u domů, kde to vidělo z oken 38 lidí, a nikdo nezasáhl, křičela, volala o pomoc, ale nikdo jí nepomohl. Jeden soused přece jenom křikl z okna: „Nech tu holku být.“ Útočník utekl, ale nikdo nešel Catherine pomoci, ani nezavolal policii, ona se doplazila k bytu, vrah se vrátil a tam ji zabil. Až potom někdo zavolal policii. Nakonec se ukázalo, že to nebylo nejspíš 38 lidí, ale 12, ovšem i tak to velmi otřásl veřejnou sférou (Milgram 1970). Jak se to mohlo stát? Jednu z možných odpovědí jsme si představili, viz intervence přihlížejícího.

Scéna 3:

Ve scéně 2 jsme ukázali, že lidé se k sobě ve městě chovají lhostejně. Ukázali jsme, co to znamená v krizové situaci, tedy v situaci nebezpečí, i mimo ni. A nyní se podíváme na každodenní interakční zkušenost městské lhostejnosti. Vyučující se může zeptat: „*Jak se tato scénka váže k tématu města?*“

Tato scénka znázorňuje tzv. **zdvořilou nevšímavost**. Jedná se o koncept Ervinga Goffmana (1966) a vystihuje a pojmenovává zkušenost městské lhostejnosti, anonymity a cizosti v každodennosti. Jedná se o odvrácení zraku a pozornosti při tom, když se lidé potkávají na ulici, jak jsme viděli ve scéně. Je to způsob jak dát najevo, že víme o přítomnosti druhého tím, že

na něj nekoukáme. Není to neslušnost, ale naopak ten nejvřelejší projev sociability a nejspolečenštější forma kontaktu ve veřejném prostoru. (Whyte 1980) Dáváme druhým najevo, že nejsme nebezpeční a zároveň že nepokládáme za nebezpečné ani je. Opakem je **zírání**. *Zíral na vás někdy někdo? Jak jste se cítili? Co jste si říkali?* Pokud na jedince kolem sebe ve městě zíráme, narušujeme tím nepsaná pravidla², která říkají, že na lidi se nezírá. Takové jedince označuje Lyn Lofland (1972 in Pospěch 2013) za podivíny a jsou jimi například malé děti. Právě na dětech jsou ona nepsaná pravidla nejvíce pozorovatelná. Nepsané pravidlo můžete rozeznat totiž až ve chvíli, kdy je porušeno, a právě malé děti pravidla porušují, protože je ještě nemají vštípená.

Každé porušení nepsaného pravidla narušuje celkový řád ve veřejném prostoru a může oslabit naši důvěru v tento řád. Pokud na mě někdo zírá, tak tím narušuje nepsaná pravidla. A co když naruší další pravidla, můžu se pak cítit venku ještě bezpečně? Pokud lidé kolem mě nedodržují řád, co mi zaručí to, že můžu ve veřejném prostoru chodit bez úhony, za normálních okolností to zajišťuje řád, ale co když mu nemohu věřit? Důvěra je velmi důležitá, bez ní není společnost možná. Člověk se s porušováním řádu vyrovná tak, že označí například ono dítě za podivína. Tímto označením legitimizuje jeho chování proti řádu a tím pádem se necítí být ohrožen, protože existuje vysvětlení - zírá na mě, ale je to v pořádku, protože to je dítě.

3. Aktivity

Stručný popis aktivity

Vyučující rozdá studujícím papírky, na nichž bude přesně popsána scénka, kterou mají studenti ztvárnit. Scénky jsou krátké a jednoduché. Studenti scénku předvedou a po každé scénce vyučující vyzve ostatní studenty, aby popsali, co viděli, co scénky dle nich znázorňují a jak se váží k městu. Poté, co studenti popíší scénku svými slovy, vyučující přidá výklad (rozebraný výše), co měla daná scénka znázornit. Výklad může doplnit o navrhované otázky. Seznam a popis scének, pomůcky potřebné ke hraní (cedulka s nápisem domorodec, cedulka s nápisem cizinec) a fotografie policisty a knihovnice (Tyto fotografie lze promítat na dataprojektoru nebo se mohou fotografie vytisknout a ukázat ve třídě.) se nacházejí v příloze A.

² Nepsaná pravidla nejsou nikde napsána, a přesto je lidé dodržují, jedná se o pravidla, kterým se učíme během svého života v procesu socializace.

Scéna 1 - Počet studujících: 6 + jeden studující jako vypravěč. V této scéně budou srovnávány tři situace.

Vypravěč řekne: „Přenesme se do daleké minulosti, kdy ještě nebyl svět propojený a kdy lidé žili v malých oddělených skupinách, kde se navzájem osobně znali, ale neznali nikoho jiného, mnohdy ani netušili, že někdo jiný existuje. Pokud se objevil cizinec, tedy člověk, kterého neznali, byla to významná a pozoruhodná událost, narušilo to stereotyp. Chování domorodců se měnilo podle toho, co si mysleli, že cizinec je.“

1. Student A (s cedulkou domorodec) uvidí studenta B (s cedulkou cizinec) a začne si ho prohlížet, chvíli si ho prohlíží, říká: „Co ty jsi za tvora, jsi vůbec člověk?“ A pak kolem něj začne tančit, oslavovat ho, klanět se mu a volá: „Jsi to ty, duch předků, jaká čest, že jsi sestoupil k nám. Následuj mě, připravíme ti hostinu.“ (Text nemusí být přednesen doslova, důležité je, aby bylo poznat, že cizinec není rozpoznán jako člověk a následně je chápán jako duch předků a uctíván.)

Vypravěč řekne: „Nebo mohli reagovat domorodci jinak.“

2. Student C (s cedulkou domorodec) uvidí studenta D (s cedulkou cizinec) a začne si ho prohlížet, chvíli si ho prohlíží, říká: „Co ty jsi za tvora, jsi vůbec člověk?“ A pak vykřikne: „Jsi cizí, tedy nepřítel. Nabodneme tě na kůl!“ (Text nemusí být přednesen doslova, důležité je, aby bylo poznat, že cizinec není rozpoznán jako člověk a následně je chápán jako nepřítel a má být nabodnut na kůl.)

Vypravěč řekne: „I dnes mezi námi žijí cizinci.“

3. Student E (s cedulkou domorodec) uvidí studenta F (s cedulkou cizinec), podívá se na něj krátce a řekne: „Dobrý den.“ Student F odpoví: „Dobrý den.“ A každý půjde svou cestou.

Scéna 2 - Počet studujících: šest.

Student A bude předstírat, že verbálně či fyzicky napadá studenta B, ostatní studenti mohou stát v hloučku nebo mohou stát samostatně (nejlépe kombinace obojího), pohlédnou na studenta A, jak ubližuje studentovi B, ale nebudou nijak reagovat a nechají to tak.

Scéna 3 - Počet studujících: dva.

Student A si stoupne na jednu stranu třídy a student B si stoupne na druhou stranu třídy tak, aby stáli čelem proti sobě, pak kolem sebe projdou, **letmo** se na sebe podívají (nebudou se smát ☺), ale nebudou na sebe nijak reagovat a půjdou dál.

Shrnutí aktivity: Hra na město (hraní scének)

Co by se měli studující naučit?

Studující by se měli naučit pojmenovávat jevy a procesy, s nimiž se ve městě setkávají. Pochopit to, na základě čeho ve městě každodenně fungujeme, jak se vyrovnáváme s velkým množstvím lidí, které denně potkáváme a osobně je neznáme, jak se vyrovnáváme s velkým množstvím podnětů. Přestože naše jednání může být nazváno lhostejným, nemusíme nutně tento způsob jednání nazývat nemorálním, ale můžeme jej chápat jako funkční, přičemž ono každodenní „nezírání“ na lidi, jež na ulici míváme, nevšímání si jich je třeba chápat jako nejspolečenštější formu kontaktu ve veřejném prostoru.

Příloha A: Hra na město (hraní scének)

Scéna 1

Vypravěč řekne: „Přenesme se do daleké minulosti, kdy ještě nebyl svět propojený a kdy lidé žili v malých oddělených skupinách, kde se navzájem osobně znali, ale neznali nikoho jiného, mnohdy ani netušili, že někdo jiný existuje. Pokud se objevil cizinec, tedy člověk, kterého neznali, byla to významná a pozoruhodná událost, narušilo to stereotyp. Chování domorodců se měnilo podle toho, co si mysleli, že cizinec je.“

1. Student A (s cedulkou domorodec) uvidí studenta B (s cedulkou cizinec) a začne si ho prohlížet, chvíli si ho prohlíží, říká: „Co ty jsi za tvora, jsi vůbec člověk?“ A pak kolem něj začne tančit, oslavovat ho, klanět se mu a volá: „Jsi to ty, duch předků, jaká čest, že jsi sestoupil k nám. Následuj mě, připravíme ti hostinu.“ (Text nemusí být přednesen doslova, důležité je, aby bylo poznat, že cizinec není rozpoznán jako člověk a následně je chápán jako duch předků a uctíván.)

Vypravěč řekne: „Nebo mohli reagovat domorodci jinak.“

2. Student C (s cedulkou domorodec) uvidí studenta D (s cedulkou cizinec) a začne si ho prohlížet, chvíli si ho prohlíží, říká: „Co ty jsi za tvora, jsi vůbec člověk?“ A pak vykřikne: „Jsi cizí, tedy nepřítel. Nabodneme tě na kůl!“ (Text nemusí být přednesen doslova, důležité je, aby bylo poznat, že cizinec není rozpoznán jako člověk a následně je chápán jako nepřítel a má být nabodnut na kůl.)

Vypravěč řekne: „I dnes mezi námi žijí cizinci.“

3. Student E (s cedulkou domorodec) uvidí studenta F (s cedulkou cizinec), podívá se na něj krátce a řekne: „Dobrý den.“ Student F odpoví: „Dobrý den.“ A každý půjde svou cestou.

Scéna 2

Student A bude předstírat, že verbálně či fyzicky napadá studenta B, ostatní studenti mohou stát v hloučku nebo mohou stát samostatně (nejlépe kombinace obojího), pohlédnou na studenta A, jak ubližuje studentovi B, ale nebudou nijak reagovat a nechají to tak.

Scéna 3

Student A si stoupne na jednu stranu třídy a student B si stoupne na druhou stranu třídy tak, aby stáli čelem proti sobě, pak kolem sebe projdou, **letmo** se na sebe podívají (nebudou se smát ☺), ale nebudou na sebe nijak reagovat a půjdou

dál.

Zdroj: Česká televize 2008

Zdroj: Heinz 2008

CIZINEC

DOMORODEC

4. Praktické cvičení 2

Kdo utváří město a veřejný prostor? (debata ve skupinkách)

Cíl:

- zamyslet se nad tím, kdo má právo město utvářet

5. Úvod do tématu v příkladu

Kdo utváří město a veřejný prostor? Tato otázka bude rozebrána v následujícím cvičení. Dle Raymonda Pahl (1970) je řada aktérů, kteří kontrolují proces tvorby města. Tyto aktéry nazývá Pahl jako **městské manažery**, je jimi kdokoliv, kdo má moc ovlivňovat tvorbu města, jsou jimi agenti realitních kanceláří, místní vládní úředníci, developeři, zástupci stavebních spořitelů a pojišťoven atd. Město je tak výsledkem konfliktu mezi těmito aktéry s odlišnými stupni moci ve společnosti. Jiný stupeň moci má obyčejný člověk, jiný developer, jiný politik, takže zasahují různou měrou do tvorby města. My se budeme nyní zabývat třemi druhy aktérů - veřejnost, odborníci (architekti, stavební inženýři), politici. Jakou by tito aktéři měli mít moc při utváření města?

Záměrem tohoto cvičení je se především zamyslet a pozastavit se nad rolí a mocí veřejnosti zasahovat do procesu tvorby města. Role odborníků a politiků jsou ke cvičení přidány, aby bylo následně zřejmé, že role veřejnosti je nezastupitelná, stejně tak jako role odborníků a politiků. Odborníci a politici jsou, řekněme automaticky, součástí rozhodovacích procesů, ale veřejnost bývá vylučována. Po provedení praktického cvičení budou studentům nabídnuty následující argumenty, proč má veřejnost právo tvorbu města a veřejného prostoru ovlivňovat.

David Harvey (2008) možnost kontrolovat proces tvorby města nazývá právem na město. **Právo na město** tedy znamená právo kontrolovat urbánní proces. Právo na město pokládá za jedno ze základních lidských práv, které však není dle Harveyho dodržováno. Právo měnit a utvářet město úzce souvisí s právem měnit sebe sama, neboť prostředí, v němž člověk žije,

ovlivňuje jeho identitu, to, kým je. Vzít člověku právo na město, znamená vzít mu možnost ovlivnit to, kým je.

Další argument je prostý, lidé prostor využívají, a proto by měli mít právo říci, jak si ho přejí využívat a jaké palčivé problémy je na daném území třeba řešit, protože nikdo nezná místo tak dobře jako jeho uživatelé. K tomu se váže jeden spor či střet z 60. let mezi Robertem Mosesem a Jane Jacobs.

Robert Moses byl městský plánovač a architekt. Jane Jacobs nebyla architektkou, přesto ovlivnila urbanistické myšlení, tedy přemýšlení o městě, byla novinářkou, spisovatelkou a aktivistkou. Jejím významným dílem je *Smrt a život amerických velkoměst* (1961). Moses a Jacobs se názorově střetli v tom, jak má vypadat město a jeho veřejný prostor. Jane Jacobs se soustředila na každodennost a na uživatele prostoru, kterým Moses pozornost nevěnoval. Jane Jacobs byla Mosesem označena za „housewife“, tedy ženu v domácnosti, čímž narážel na její genderovou příslušnost, tedy to, že je žena, která by do takových věcí neměla mluvit, a zároveň na její odbornost, tedy na to, že není architekt, takže se k tvorbě města nemůže vyjadřovat. Toto ale otevírá otázku, kterou jsme si položili i my, kdo tedy může?

Tento názorový střet neznamena však, že zájmy a potřeby architektů jsou odlišné od zájmů a potřeb lidí, tyto zájmy mohou být skloubeny a lze říci, že by být skloubeny i měly. Právě sociologové a architekti se snaží postavit mezi svými profesemi most, který pomůže tomu, aby města byla dělána skutečně pro lidi. Sociologové zmapují dané území pomocí rozhovorů s jeho uživateli, pomocí pozorování života na daném území. Na základě svých analýz nabídnou architektům „příběh místa“, který architektům pomůže tvořit místo s ohledem na potřeby jeho uživatelů. Jedním ze světových architektů, kteří se snaží tento most stavět a vytvářet města pro lidi, je Jan Gehl (2000).

6. Aktivity

Stručný popis aktivity

Studenti jsou rozděleni do skupinek a rozebírají otázku, **zda by se měl k tvorbě města a veřejného prostoru vyjadřovat každý nebo odborníci nebo politici**. Skupinka tedy obhazuje buď názor, že se k tvorbě města může vyjadřovat každý (např. protože dokáže posoudit, co je pro něj samotného a jeho město dobré), nebo se k tvorbě města může vyjadřovat jen odborník jako je architekt či stavební inženýr, nebo pouze politik (například protože lidé si ho zvolili, aby sledoval zájem města a svými rozhodnutími zajistil městu udržitelný rozvoj). Skupinka obhazuje dvěma až třemi argumenty buď svůj názor k dané věci, nebo jí je názor přidělen od

vyučující/ho. Otázka je hypotetická, kdo by se měl vyjadřovat k tvorbě města, studenti tak mohou říci, zda si myslí, že současný stav odpovídá obhajovanému názoru či nikoliv.

Jedná se o rozhodování záležitostí, například co bude stát na volné ploše - park nebo nákupní centrum, revitalizace veřejného prostoru například na sídlišti či na náměstí...Studenti si mohou představit nějaké místo, které se jim v jejich městě nelíbí, které by se mělo změnit a představit si, kdo by měl ze jmenovaných aktérů rozhodovat o tom, co se s tím daným prostorem provede. Vyučující může případně jmenovat konkrétní problém, který se v daném městě řeší, aby to nebyla pro studenty pouze teoretická otázka a zabývali se problematikou, která se jich týká a která je dovede k přemýšlení o prostředí, které jim je blízké. Tuto aktivitu lze tedy provádět ve třídě, ale také venku ve městě, a to na místě, o kterém se bude diskutovat.

Skupinovou aktivitu lze také připravit formou domácího úkolu, studující si na kladené otázky mohou argumenty připravit již sami doma. Pokud někdo z nich má známého/znamou, příbuzného/příbuznou, který/rá je architektem/architektkou, politikem/političkou či jakkoliv činným/činnou v probírané oblasti, může (měl by) studující domácí úkol vypracovat právě s ním/ní a mohl by tak přinést cenný vhled do problematiky přímo z praxe.

Shrnutí aktivity: Kdo utváří město a veřejný prostor? (debata ve skupinkách)

Co by se měli studující naučit?

Pro studující mělo být toto cvičení podnětem k zamyšlení se nad aktéry, kteří mají právo město utvářet. Termín, jenž si mají z cvičení studující zapamatovat, je **právo na město**. Hlavním záměrem tohoto cvičení není však učení se pojmům, ale cvičení by mělo vést k uvědomění si, že obyčejní lidé žijící ve městě nemají mnohdy příliš šancí ovlivnit to, jak město vypadá. Otázka je, je to tak v pořádku? Studujícím jsou nabídnuty argumenty, proč by lidé měli mít možnost zapojit se do procesu tvorby města a je již na samotných studujících, jak se pro ně dané argumenty stanou relevantní. Ambicí cvičení je dále učit studující formulovat a promýšlet argumenty, což je nepostradatelnou součástí každé diskuze.

Závěr:

Záměrem tohoto metodického listu bylo podpořit studenty, aby více vnímali procesy a jevy odehrávající se kolem nich ve městě a přemýšleli o nich. S městem bylo nakládáno jako se specifickým sociálním prostředím. První cvičení sloužilo k porozumění každodenní městské zkušenosti, do níž se promítají charakteristiky města. Druhé cvičení mělo vést k zamyšlení nad otázkou, kdo má právo město utvářet. Cílem bylo prodiskutovat argumenty a názory studentů a zároveň nabídnout argumenty, které podporují tvrzení, že každý jedinec by měl mít právo podílet se na tvorbě města, na tvorbě prostředí, v němž žije.

Je řada dalších témat, která by mohla být se studenty diskutována. Pro další studium zde bude nabídnuto několik článků, které mohou být podkladem pro diskuzi vyučujícího se studenty či mohou být použity k samostudiu pro vyučující i studenty. Následující texty jsou dostupné na <http://socstudia.fss.muni.cz/>, zde jsou také k nalezení další sociologické texty týkající se nejen tématu města.

„...když aspoň bydlíme v jednom městě.“ Město v prožívání domova samostatně žijících lidí

Hlavní otázka studie se ptá po tom, jak lidé, kteří žijí sami, budují a prožívají svůj domov. Přestože existuje řada přístupů k domovu, obvykle se tyto přístupy shodují v tom, že při tvorbě domova jde především o sdílení osobní zkušenosti i prostoru s dalšími lidmi, většinou rodinou. Jak si tedy lidé, kteří žijí sami, budují domov a jak jej prožívají? Tuto otázku si klade studie Lucie Galčanové a Barbory Vackové. Autorky v této studii vycházejí z přístupu Blunt a Dowling (2006) a s městem tedy pracují jako s jednou z možných rovin prožívání domova. (Galčanová, Vacková 2014)

„Naše ruiny jsou naším domovem“: Bezdomovci, domov a sociální organizace

Text od Ondřeje Hejnala (2014) se zabývá otázkou, zda mají bezdomovci domov. Přestože užívaný termín „bezdomovec“ odkazuje k odpovědi záporné, tedy ne, nemají, odpověď je ve skutečnosti komplikovanější. Prostřednictvím tohoto textu lze nahlédnout do Hejnalova více než tříletého etnografického výzkumu. Při svém výzkumu participoval na každodenní praxi zkoumaných aktérů a prováděl polostrukturované rozhovory, v lokalitě středně velkého města strávil celkem 69 výzkumných dnů.

Československo a rodné město jako domov? Čeští Židé a jejich prožitek domova po šoa

Cílem studie vycházející z biografických svědectví je analýza pojetí domova u českých Židů. Studie nabízí vhled do toho, jak se vyvíjel obraz domova, co je typické pro obraz domova v období tzv. druhé republiky, protektorátu a v období bezprostředně po návratu domů. (Soukupová 2014)

„Co možná nejvíce světla, vzduchu, radosti a jednoduchosti...“ Prvky utopického myšlení v historii městského plánování

Tento text nabízí pohled do historie teorie plánování města, a to od období antického Říma, renesančního ideálního města až k modernímu urbanismu. Autorka pracuje s městem jako prostorem, který z důvodu vlastní bezpečnosti potřebuje prvek kontroly, v textu předkládá dvojí nebezpečí, a to vnitřní (nehygienické podmínky, kriminalita...) a vnější. Zabývá se tradicí, která se snaží najít pravidla městského prostoru, která by zaručila onu bezpečnost. Hledání dokonalé bezpečné podoby města je spjato s hledáním ideální podoby fungující společnosti. Promyšlení o podobě města, o podobě fyzického prostoru je od počátku spjato s myšlenkou, že podoba prostoru ovlivňuje podobu jednání člověka. (Vacková 2006)

„Spolu a spokojene“. Obrazy integrované společnosti v městském plánování

Jedná se o další text věnující se městskému plánování, Slavomíra Ferenčuhová (2006) představuje městské plánování jako předmět společenskovedního zkoumání měst, jejich přeměn a života jejich obyvatel. Městské plánování lze chápat jako činnost, jež má vliv na život obyvatel a na proměny města, zároveň se jedná o činnost, která odráží širší společenské proměny. Poznatky vycházející ze zahraničních studií, s nimiž autorka pracuje, vztáhne k situaci v Brně.

Od „krásného města pro pracujících“ k „evropskému štandartu“. Premeny obrazu ideálního města v plánování Brna 1951-2007

Slavomíra Ferenčuhová (2010) se v tomto článku věnuje otázce proměnlivosti obsahů městského plánování a představ ideálního města v období sociálních změn. Konkrétně se pak zabývá rozdíly v obrazech ideálního města představovaných v dokumentech týkajících se rozvoje města připravovaných pro Brno od 50. let 20. století.

Jak se žije na Jižním Městě z pohledu „Husákových dětí“

Jana Barvíková (2010) v textu prezentuje dílčí výsledky kvalitativní analýzy rozhovorů s „třicátníky“, kteří se v letech 1977-1978 jako dvou až tříleté děti přestěhovaly na rozestavěné sídliště Jižní Město. V textu dopovídá na otázky: „Jak se prožívá (prožíval) život v místě, které je „jakýmsi symbolem všech sídlištních negativ“ z pohledu těch, kteří zde vyrůstali? Jaký je jejich názor na Jižní Město jako místo k životu? Co se s ním pojí dnes a jak vidí jeho budoucnost?“ (Barvíková 2010: 60)

Další doporučenou literaturou věnující se panelákovým sídlištěm je kniha Lidé a sídliště od Jiřího Musila (1985).

Použitá literatura:

Barvíková, J. 2010. „Jak se žije na Jižním Městě z pohledu „Husákových dětí“.“ *Sociální studia. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity* 3: 59–78.

Blunt, A., R. Dowling. 2006. *Home*. New York: Routledge.

Breckinridge, S. P., E. Abbott. 1911. „Housing Conditions in Chicago, III: Back of the Yards.“ *The American Journal of Sociology* 16 (4): 433-468.

Česká televize. 2008. „Nevíš dne ani hodiny - knihovnice Jana trenérkou paměti.“ *Restart II*. [online][cit. 26. 5. 2016] Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10172998666-restart-ii/208562261050003-nevis-dne-ani-hodiny-knihovnice-jana-trenerkou-pameti/>

Engels, F. 1950 [1845]. *Postavení dělnické třídy v Anglii*. Praha: Svoboda.

Ferenčuhová, S. 2006 „„Spolu a spokojene“. Obrazy integrovanej spoločnosti v mestskom plánovaní“ *Sociální studia. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity* 2: 133–152.

Ferenčuhová, S. 2010. „Od „krásneho mesta pre pracujúcich“ k „europskému štandardu“. Premeny obrazu ideálneho mesta v plánovaní Brna 1951-2007“ *Sociální studia. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity* 3: 35–58.

Ferenčuhová, S. 2016. *Sociologie města 20. a 21. století*. Praha: SLON.

Galčanová, L., B. Vacková. 2014. „...když aspoň bydlíme v jednom městě.“ Město v prožívání domova samostatně žijících lidí“ *Sociální studia. Katedra sociologie FSS MU* 4: 13–32.

Gehl, J. 2000. *Život mezi budovami*. Brno: Nadace Partnerství.

Goffman, E. 1966. *Behavior in Public Place*. New York: Free Press.

Goffman, E. 1983. „The Interaction Order: American Sociological Association, 1982 Presidential Address.“ *American Sociological Review* 48 (1):1-17.

Harvey, D. 2008. „The Right to the City.“ *New Left Review* 53.

Hejnal, O. 2014. „„Naše ruiny jsou naším domovem“: Bezdomovci, domov a sociální organizace“ *Sociální studia. Katedra sociologie FSS MU*: 4: 33–49.

Heinz, L. 2008. „Seriál o policejní výbavě – II.: Co na sebe?“ *Policista.cz* [online][cit. 26. 5. 2016] Dostupné z: <http://www.policista.cz/clanky/reportaz/serial-o-policejni-vybave-ii-dil-co-na-sebe-243/>

Jacobs, J. 1961. *Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House.

Latané, B., J. Darley. 1969. „Bystander "Apathy".“ *American Scientist* 57: 244-268.

Lofland, L. 1972. „Self-management in Public Settings: Part II.“ *Urban Life and Culture* 1: 217–231.

Lofland, L. 1973. *A World of strangers: order and action in urban public space*. Prospect Heights: Waveland.

Milgram, S. 1970. „The Experience of Living in Cities.“ *Science* 167(3924): 1461 -1468.

Soukupová, B. 2014. „Československo a rodné město jako domov? Čeští Židé a jejich prožitek domova po šoa“ *Sociální studia. Katedra sociologie FSS MU* 4: 71–95.

Pahl, R. 1970. *Whose city? And Further Essays on Urban Society*. London: Penguin Books.

Pospěch, P. 2013. „Městský veřejný prostor: interpretativní přístup.“ *Sociologicky časopis / Czech Sociological Review* 49 (1): 75–100.

Scott, A., M. Storper. 2015. „The Nature of Cities: The Scope and Limits of Urban Theory.“ *International Journal of Urban and Regional Research* 39 (1): 1-15.

Simmel, G. 1950. „The Metropolis and Mental Life.“ Pp. 409-426 in K. Wolff (ed.). *The Sociology of Georg Simmel*. Glencoe: The Free Press.

Vacková, B. 2006. „„Co možná nejvíce světla, vzduchu, radosti a jednoduchosti...“ Prvky utopického myšlení v historii městského plánování“ *Sociální studia. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity* 2: 97–115.

Whyte, W. 1980. *The Social life of Small Urban Places*. Washington DC: The Conservation Foundation.

Wirth, L. 1938. „Urbanism as a Way of Life.“ *The American Journal of Sociology* 44 (1): 1-24.

Doporučená literatura

Barvíková, J. 2010. „Jak se žije na Jižním Městě z pohledu „Husákových dětí“.“ *Sociální studia. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity* 3: 59–78.

Blunt, A., R. Dowling. 2006. *Home*. New York: Routledge.

Ferenčuhová, S. 2006 „„Spolu a spokojene““. Obrazy integrovanej spoločnosti v mestskom plánovaní“ *Sociální studia. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity* 2: 133–152.

Ferenčuhová, S. 2010. „Od „krásneho mesta pre pracujúcich“ k „europskému štandardu““. Premeny obrazu ideálneho mesta v plánovaní Brna 1951-2007“ *Sociální studia. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity* 3: 35–58.

Ferenčuhová, S., L. Galčanová, B. Vacková. 2010. *Československé město včera a dnes: každodennost - reprezentace - výzkum*. Červený Kostelec: Pavel Mervart.

Galčanová, L., B. Vacková. 2014. „.....když aspoň bydlíme v jednom městě.“ Město v prožívání domova samostatně žijících lidí“ *Sociální studia. Katedra sociologie FSS MU* 4: 13–32.

Hejnal, O. 2014. „„Naše ruiny jsou naším domovem“: Bezdomovci, domov a sociální organizace“ *Sociální studia. Katedra sociologie FSS MU*: 4: 33–49.

Kubánková, J., F. Tittl, M. Kohout, D. Tichý, Š. Doležalová. 2016. *Sídliště, jak dál?* Praha: České vysoké učení technické. Fakulta architektury. Ústav nauky o budovách.

Musil, J. 1985. *Lidé a sídliště*. Praha: Svoboda.

Pospěch, P. 2015. *Od veřejného prostoru k nákupním centrům: svět cizinců a jeho regulace*. Praha: SLON.

Soukupová, B. 2014. „Československo a rodné město jako domov? Čeští Židé a jejich prožitek domova po šoa“ *Sociální studia. Katedra sociologie FSS MU* 4: 71–95.

Vacková, B. 2006. „„Co možná nejvíce světla, vzduchu, radosti a jednoduchosti...“ Prvky utopického myšlení v historii městského plánování“ *Sociální studia. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity* 2: 97–115.